

Y Casglwr

Pob Peth Printiedig

Rhif 31 Tanysgrifiad blynyddol i'r Ysgrifennydd £2 Mawrth 87

YN ac YM – a diolch

BRITHIR Y Casglwr â dyddiadau – rhai'n dweud am 1987 YM mil naw wyth saith a rhai'n rhoi YN un naw wyth saith. Os gwelwch yn dda, glynwch wrth yr YN. Am 987 buasai'n rhaid rhoi YN naw wyth saith. Yn 2987 (ac mae'r ganrif yma'n dirwyn i ben) buasai'n rhaid glynw wrth YN dau naw wyth saith. Felly YN amdani.

Dyna fater bach. Nid mor fach y diolch i bawb a'n cefnogodd, gan gael y cylchrediad eisoes yn glir tros yr un cant ar ddeg. O gofio mai deuddeg cant a werthodd Y LLENOR ar ei orau mae lle i ymfalchio. A phleser yw cael croesawu cyfranwyr newydd sbon y tro yma eto. Mentrwch roi pin ar bapur a choffio postio.

A phwyswn arnoch i anfon eich dwybunt ddyledus i'r Ysgrifennydd rhag blaen, neu fe â'r hwch yn glir trwy'r siop.

Rhyfeddol ddarganfyddiad D. TECWYN LLOYD

Salmau bum canrif cyn Dr. Morgan?

AR YR wythfed ar hugain o Awst, 1829, yr oedd Duc Sussex (1773-1843), chweched mab Siôr III, ar ei ffordd i Barc Cinnel lle'r oedd ei gyfaill, yr Arglwydd Dinorben yn byw. 'Roedd pwrpas pendant i'r ymweliad: ar Fedi 16, 17 a'r 18 yr un flwyddyn, cynhelid y 'Great National Congress of Cambrian Bards', yn Ninbych neu y 'Royal Denbigh Eisteddfod' a'r Duc oedd ei Llywydd a'i phrif atyniad.

Un o'r Eisteddfodau Taleithiol a gychwynwyd yng Nghaerfyrddin ym 1819 oedd hon, ond erbyn iddi gyrraedd Dinbych yr oedd wedi seisnigo cymaint nes bod, i bob pwrpas, yn nemor ddim gwll na rhyw Ascot llenyddol a cherddorol. Ceir disgrifiad llawn o'i gweithrediadau yn y gyfrol *The Gwyneddigion* a argraffwyd yng Nghaer gan T Griffith ac a gyhoeddwyd ym 1830.

Ond nid sôn am yr Eisteddfod hon a wna'f yma ond am y Duc. 'Roedd yn gasglwr llyfrau eiddgar a chanddo lyfrgell anferth yn cynnwys pob math o drysorau ac yn arbennig agraffiadau prin o'r Beibl. Yn wir, yn ei waeledd olaf ac o fewn deudded niwrnod cyn marw, dywedodd wrth Thomas Dibdin: "gallaf yn awr huno'n gwbl fodlon a hapus canys bellach mae gennyf gopi perffaith o'r Beibl Protestanaidd cyntaf yn yr iaith Bwyleg"! Tipyn o gymeriad.

Ar ei daith i Ginnel, galwodd heibio Amwythig er mwyn gweld llyfrgell yr Ysgol Ramadeg enwog yno ac un o'r pethau pwysicaf a welodd yno oedd llawysgrif o gyfieithiad Cymraeg o Lyfr y Salmau a wnaed yn y ddegfed neu'r unfed ganrif ar ddeg!

***

YN AWR, beth oedd hwn? 'Rwyf yn codi'r wybodaeth uchod allan o rifyn Chwefror, 1987, o'r *Antiquarian Book Monthly Review* lle ceir erthygl gan Anthony Lister 'The Duke of Sussex and T J Pettigrew's "Bibliotheca Sussexiana"' (tt. 58-65). Mewn troednod (rhif 14: t.61), nodir mai ffynhonnell y cyfeiriad at y cyfieithiad Cymraeg yw y Royal Archives: 9/348. Ac yntau ar ei ffordd i lywyddu Eisteddfod yn Ninbych, tebyg fod y Duc wedi sylwi'n arbennig ar y llawysgrif Gymraeg.

Mis.	Psalmau.	v. Dydd.
	9 Canys ei a'm tynnaist o'r grôth: gwnaethost i mi obeithio [pan oeddwn] ar frounau fy mam.	Er bobl a cuir: gan iddo ef [eu] glwneuchur. Psalms. xxiiij. <i>Psalms Dafydd.</i>
	10 Arnat ti i'm bwytwyd o'r hŷ: o grôth fy mam fy Mawr ydwyf.	
	11 Nac ymbellhâ di oddi wrthif, o her wydd cyfngwder [fydd] agos: ac nid [ocs] gynnoz-thwy-wy.	Y R Arglwydd [yw] fy mugail: ni bydd ei sicu arnaf.
	12 Bultych latwr a'm cylchynâfant: gwlydd deirw Basan, a'm hamgylchâfant.	2 Efe a bar i'm o'r wedd mewn porfennid gwelstoc: efe a'm tywys ger llaw dyfroedd tawel.
	13 Agozâfant arnaf eu gênau: [fei] llew rheipus, a rhuadwy.	3 Efe a ddychwel fy enaid, ac a'm harwain ar hŷ llwybrau cyflawnder er mwyn ef enw.
	14 Fel dwsr i'm tywallewyd, a'm hesebyn oll a ymwahanâfant: fyng-halon fydd boddedic fel e'wz yng-hanol fy mhersedd.	4 A phe rhoditwn ar hŷd glynw cyfscod angyeu nid ofnaf nitwed, o her wydd dy [fod] ti gyb â mi: dy wialen, a' th ffon a'm cyflurant.
	15 Fy nerth a wywod fel yzidd-lestr, a'm tafod a lŷnodd wrth dafnod fyng-enau: ac yu llwch angeu i'm cyfleust.	5 Ei a arlwyi fort ger fy mron, yn erbyn fyng-wythwnech-wy: irail fy mhen ag olew, fy phiol [fydd] laww.
	16 Canys eton a'm cylchynâfant, a chynau-llidfa y dygionus a'm hamgylchynâfant: cloddâfant fy nwy-law a'm traed.	6 Daiont, a thugâredd yn ddiau a'm canly-nant eidd dyddiau fy mywyd: a phyllwyliaf yn nhŷ'r Arglwydd yn dygrywydd.
Math. 27.25.	17 Gallaf gyfrif fy holl eseyn: y maent yn tremmio, ac yn edrych arnaf si.	Psalms. xxiiij. <i>Psalms Dafydd.</i>
	18 *Y maent yn rhannu fy nillad yn eu mysc: ac ar fyng-wisc y maent yn bwyw coel-hen.	
	19 A thithe Arglwydd nac ymbellhâ: fyng-hadernid bysilia i'm cynnozthwyo.	H obbo * y Arglwydd y dda: Er tar, ai chyflawnder: y hŷd, ac a byllwylia ynddo. De. 2 Canys efe ai seiliodd ar y mŷoedd: ac ai paratodd ar y aflonydd. 1.C
	20 Swaret fy enaid rhag y cleddyf: fy b-nic [enaid] o feddiant y ei.	
	21 Aelub si rhag safu y llew: o blich cyn bntoynfaid ardeb fi.	
Hcb. 1.12.	22 *Dyngaf dy enw i'm hody: yng-hanol y gynnullidfa i' th folaf.	
	23 P rhat fy yn ofni 'r Arglwydd molwch ef, holl hâd Jacob gogoneddwyh ef: holl hâd Israelfynwch ef.	
	24 Canys nid dirmygodd, ac ni ffieiddiodd gystudd y llawd, ac ni chuddiodd ei wyneb rhagddo: ond pan lefodd efc arno y gwjandawedd ef.	
	25 Fy mawr [fydd] o honot ti yn y gynnullidfa fawr: fy addunedau a dâlaf ger hŷon y rhai ai hofnant ef.	
	26 Y tlodion a swyrtânt, ac a ddiwellir, y rhat a geisiant y Arglwydd ai moliantant ef: eich calon fydd byw yn dyaerwydd.	

Enghraifft o'r Salmau Cymraeg ym Meibl Mawr 1588

Ond a oedd y fath lawysgrif gynnar yn bod o'r Salmau yn Gymraeg ai ynteu rhyw waith wedi ei gam-ddyddio a welodd y Duc? Nid yw hyd yn oed y trosiad Cymraeg o'r *Promptuarium Bibliae* yn hŷn na diwedd y XIII ganrif neu ddechrau'r un ddilynol. (gw: Thomas Jones: *Y Bibyl*

Ynghymraec. 1940. tt. liii-liv) a phrun bynnag, nid yw hwnnw'n cynnwys y Salmau. Os oedd yr hyn a welodd y Duc yn ffaith, rhaid mai dyma'r testun hir cynharaf oedd ar gael mewn Cymraeg a'i fod, o safbwynt astudio'r iaith yn unig, yn aruthrol bwysig. Cymraeg y ddegfed neu'r

unfed ganrif ar ddeg? Darn o Gymraeg cyn hyned a dryll y *Comptus*? Mae'r stori yn un anhygoel. Ac os oedd y fath lawysgrif yn bod yn Ysgol Amwythig ym 1828, a yw yno'n awr? Tybed a all rhai o ddarllenwyr y *Casglwr* darflu rhyw oleuni inni ar y mater.